

Česká literatura přelomu 19. a 20. století

Stejně jako ve světě, tak i v českých zemích se na konci 19. století třísí dřívější vztahy ve společnosti, což má za následek diferenciaci nejen majetkovou, ale i názorovou. Stačí si připomenout narůstající radikalizaci mladých lidí a s tím související anarchistické tendence či dekadentní nálady, čím dál větší odpor vůči Vídni, je zaznamenáván zřetelnější odpor proti majetnější buržoazii, dokonce i mezi generacemi se vyostřují rozpory. Tento složitý proces v přerodu společnosti se tedy odráží v duchovní oblasti a ve svém důsledku tvaruje i literaturu.

Pokud bychom se hned v úvodu měli alespoň trochu zorientovat v celkem složité době, je vhodné prozradit, že tento časový úsek patřil zejména dvěma spisovatelským generacím, a to **České moderně** a generačně mladším „**buřičům**“, tedy autorům, kteří jsou již determinováni atributy nově nastupujícího století. Mozaiku tohoto období dotvářejí ještě spisovatelé **dekadentního** ladění, kteří svou výlučností vyplňují další pomyslnou škatulku, a autoři **katolické orientace**.

Díky lumírovcům a jejich překladům nebyla na konci 19. století česká literatura tak izolována od evropského dění, a tak i v oblasti literární lze vysledovat odklon od realismu, který se již vyčerpal a neuměl postihnout nejen složitost doby, ale ani barvitost lidských pocitů a myšlenek.

ČESKÉ VÝTVARNÉ UMĚNÍ A HUDBA NA KONCI 19. STOLETÍ

Nejen písemnictví těžilo z nových impulsů přicházejících ze západních literatur. V malířství se impresionismus projevil naplno v díle **Antonína Slavíčka**, a to hlavně v krajinách z Českomoravské vrchoviny (*U nás v Kamenickách*), či v obrazech **Antonína Hudečka**. V hudbě je impresionismus prostoupen skladbami **Josefa Suka** a **Vítězslava Nováka**, zcela osobitá je hudba světoznámého **Leoše Janáčka**, který čerpá z moravské lidové hudební tradice.

Symbolismus nejvíce ovlivnil malíře **Jana Preislera**. Z jeho díla připomeneme oleje *Černé jezero* a *Jaro*. V sochařství se v kombinaci s katolickou polohou zřetelně rysují symbolismus a secese v díle **Františka Bílka**.

Secese se výrazně v českém umění projevila až na přelomu století a poznamenala mnohem více sochařství, architekturu a grafiku než vlastní malířství (světoznámý Mucha byl považován spíše za Pařížana). Mezi největší osobnosti patří architekt **Jan Kotěra**, jenž je autorem známé budovy *Městského muzea v Hradci Králové* a *Národního domu v Prostějově*. V secesním duchu bylo řešeno i *Hlavní nádraží v Praze* (architekt **Josef Fanta**), stejně tak *Obecní dům v Praze* (architekti **Antonín Balšánek** a **Osvald Polívka**).

V sochařství se secese podepsala nejvýrazněji na díle **Ladislava Šalouna** (*Husův pomník na Staroměstském náměstí v Praze*)

K secesnímu klimatu samozřejmě náležela celá řada dalších autorů, pro něž se secese stala alespoň krátkým zastavením - **Max Švabinský**, **Josef Váchal**, **Vojtěch Preissig**, **Felix Jenewein** a další.

1. Česká moderna

aneb Počátky moderní literatury v českých zemích

Ani literatura se nevyhnula narůstajícím generačním a názorovým konfliktům. Z nich stojí za zmínku například spor mezi Herbenovým časopisem *Čas* a **F. X. Šaldou**, jenž se svou povídkou *Analýza* postavil na stranu moderních směrů v literatuře (v tomto směru se stala důležitou Šaldova stať *Syntetizmus v novém umění* z r. 1892). Klid nenašel ani Jaroslav Vrchlický, kterého tepali zejména mladí autoři, obdobně dopadl Vítězslav Hálek, jehož pro svou idyličnost napadl ostře roku 1894 J. S. Machar (naopak Neruda byl vyvdvihán).

Nebylo tedy divu, že za takovéto atmosféry došlo roku 1894 k slavnému politickému procesu s tzv. **Omladinou**, což byla radikální mládež seskupená především kolem časopisů *Omladina* a *Pokrokové listy*. Odsouzeno bylo celkem 68 osob (jako vždy se našel v českém národě zrádce, tentokrát jím byl pan Mrva), mezi nimiž byl i spisovatel **S. K. Neumann**. Ten si svůj trest odpykával na plzeňských Borech, kde začal literárně tvořit.

Signatáři České moderny:

Otokar Březina
Antonín Sova
Josef Svatopluk Machar
Vilém Mrštík
František Xaver Šalda aj.

Pro atmosféru poloviny 90. let je však nejpříznačnější vznik **manifestu České moderny** (otištěno r. 1895 v časopisu *Rozhledy*). Text manifestu klade důraz především na **uměleckou individualitu**, **vnitřní pravdu jedince**, ale dotýká se také **otázek politických a sociálních** (zjevné odsouzení strádajících od útisku ze strany mocných). Manifest se rovněž vzepřel proti diletantství a imitátorství lumírovské generace, zvláště proti epigonům oficiálního básníka Vrchlického. Text manifestu vzbudil ve společnosti velkou odezvu a mnoho polemik, protože se jím zřetelně oddělili mladí od starých.

Z hlediska uměleckého nepředstavovali tito umělci jednotlivý konglomerát, protože vnesli do české literatury nejen **symbolismus**, ale také **impresionismus** a **naturalismus**. Současně je ale důležité podtrhnout, že řadit takto spisovatele do jednotlivých kategorií je ošidné, neboť například dekadent často užívá impresionistické pasáže, jež objevíme i v naturalistickém románu, impresionista se uchyluje k symbolům atd. My si tedy budeme pamatovat, že „moderna“ je **shrnující název pro směry a tendence v literatuře 90. let**, jež měly své pokračování až do 1. světové války, jsou to vlastně první projevy moderních uměleckých směrů u nás.

Ačkoliv manifest zůstal jediným výrazným činem moderny a úsilí jeho iniciátorů skočilo rozčarováním, zformulovala moderna program, bez něhož by nebyla myslitelná další tvorba nově nastupujících spisovatelů.

Josef Svatopluk MACHAR (1864 - 1942)

Spisovatel, jenž svými vyhraněnými názory jítřil naši literární scénu. Kromě již zmiňovaného útoku na Vítězslava Háška se pustil i do rétoričnosti a vlastenčení Svatopluka Čecha. Svou nezakryvanou kritičností se často dostával do opozice, netajil se tvrdým postojem vůči Vídni, katolické církvi a maloměšťáctví. Individualista, skeptik nejen k poměrům v rakouském mocnářství, ale i k českému národu. Celkem zajímavá charakteristika úředníka, jenž téměř 30 let působil ve Vídni a v době první republiky byl několik let generálním inspektorem armády. Později dal najevo své rozčarování z vývoje ve státě, vzdal se svých funkcí a názorově se rozešel i s T.G. Masarykem.

Sloky literární

Mám rád verše volné, smělé,
které třeba drsně zvučí,
odvahu však mají v čele
a ve štítu pravdy znak!

Mají tóny nehledané,
nevytlané, procítěné,
ať v nich bleskem vašeň plane,
nebo klidná idyla!

V nich je poezie žití
vysokého, čistotného,
tu z nich každý dýchat cítí,
kde je vpravdě člověkem!
(část básně)

Magdaléna (1894) - veršovaný román, jenž je přímou obžalobou maloměšťácké morálky. Hlavní hrdinkou je dívka Lucy, která nemá žádnou šanci začít kdekoli nový život, protože neustále naráží na pokrytectví ve společnosti, na přetvářku, falešné vlastenčení, ale hlavně ji pronásleduje její minulost v nevěstinci. Je zklamána v první lásce, její nový přítel umírá, a tak svůj život končí opět v nevěstinci. Paradoxně je tato „padlá“ dívka morálně čistší než ctihodní občané kolem ní.

Macharův individualismus našel živnou půdu v kultu výjimečných osobností Nietzschovy filozofie. Proto takové postavy hledá v minulosti, aby je nakonec představil v cyklu **Svědění věků**. V něm chtěl vysledovat vývoj etických principů lidstva od nejstarších dob až po současnost - výjimeční jedinci ve svých monologích, dialogích, dopisech nebo vzpomínkách vydávají svědectví o duchovní atmosféře doby. Asi největší zájem budila u Machara antika - v antickém světě nachází silné jedince, kteří si i přes všeobecnou duchovní bídu dokázali zachovat vlastní důstojnost. Přesně v souladu s Macharovým negativním vztahem ke křesťanství byli právě jen v antice lidé šťastní a vyrovnaní, jejich životní přirozenost potlačilo až nově vzniklé náboženství.

některé sbírky cyklu: **Golgatha**, **V záři helénského slunce**, **Jed z Judey** (vše antika), **Barbaři** (středověk), **Pohanské plameny** (renesance) nebo **Roky za století** (francouzská revoluce).

V historii bude mít zcela určitě své místo i první Macharova sbírka **Confiteor I-III** (1887 - 1892, osobní lyrická zpověď člověka, jenž je nedůvěřivý ke společenským ideálům). Machar byl díky této sbírce označován jako pesimista, cynik, nihilista a nemorální člověk. Dále připomeneme sbírku **Čtyři knihy sonetů** (1890 - 1892) či sbírku politické poezie **Tristium Vindobona** (1893).

Otokar BŘEZINA (1868 - 1929) - vlastním jménem Václav Jebavý

Samotářství se stalo celoživotním atributem tohoto učitele z Nové Říše na Moravě a v Jaroměřicích nad Rokytnou. Jeho život byl doprovázen pouze trpkým mládím, bolestí (smrt obou rodičů v jednom týdnu) a Bohem. Napsal pět básnických sbírek, aby se již roku 1907 jako básník odmlčel, žil v ústraní v Jaroměřicích a setkával se jen se svými žáky a blízkými přáteli (František Bílek, Jakub Deml). Ačkoliv mu byla nabídnuta profesura v Brně, nepřijal.

Jestliže byl Machar střízlivým realistou, tak Březina se ponořil do oceánu symbolů, v němž nalovil skutečně bohatou nadílku. I dnes, více než sto let po vzniku Březinových sbírek, musíme obdivovat řetězce přirovnání a metafor, jimiž vyjadřoval myšlenkové i citové drama člověka s neradostným životním údělem. Mnohdy překvapivé básnické obrazy jsou plné barev a zvuků, stejně tak počitků čichových i hmatových (vzpomeňme na Ch. Baudelaira). Tato lyrika bohatě rozvíjených symbolických obrazů (se zřetelně impresionistickými pasážemi) je někdy nazývána „**šílenstvím metafor**“ a je pravdou, že dnešní čtenář může v Březinových verších tápat. Každý je však nucen

Hle, v této chvíli ruce miliónů potkávají se, magický řetěz,
jenž obmyká všechny pevniny, pralesy, horstva
a přes mlčenlivé říše všech moří vzpíná se k bratřím:
V městech, jež z hlubokých horizontů se tmí, tragická obětiště,
a kde slunce, mystická lampa, spuštěná nízkou z kleneb azuritových,
krvavě doutná v dýmu, valícím se nad nádražími a katedrálami,
paláci králů a vojsk, parlamenty, žaláři, amfiteatry,
a kde žár miliónů srdcí v soumravná nebesa duchů
rozdrážděn sálá, v horečném větru slasti a smrti,
zmří žhavého uhlí, železným nástrojem rozrývané; -
v zasmušlých mlčeních nížin, v bolestných předtuchách léta,
když květem vymřelé proudy sil jarních jak láva kamení v nepohnutosti,
dni jak dělníci tajemných hutí za sebou plíží se unaveni
a v krůpějích potu jiskří se člověk i zvíře, bratrsky spjatí ve jho,
pod jedním bičem neviditelným, od východu k západu šlehajícím;
(ukázka....)

respektovat dynamičnost básnických obrazů, sdružování často protikladných představ, užívání cizích slov i odborných termínů a koneckonců i sugestivní hudebnost volného verše. Tím vším je i dnes Březina moderním básníkem, tím vším je umělcem světového formátu.

Březinův katolicismus

Již od samého počátku se interpreti Březinova díla nemohou shodnout na výkladu umělcovy víry. V katolickém prostředí vznikl již na počátku 20. století velmi intenzivní kult Otakara Březiny a katolická moderna přijala umělce za svého. Naopak po roce 1948 jsme se od komunistických a literárních kritiků dočkali oficiálního požehnání antikatolické a antimystické interpretaci básníka. Jako důkaz sloužila například skutečnost, že Březina často opisuje pojmenování Boha výrazy *Nejvyšší* či *Věčný*. Mnohdy se také setkáváme s tezí, že Březina byl „nejkatoličtějším básníkem mimo katolickou církev“. Osobně považuji za nejvýstižnější tvrzení, že ke katolicismu se Březina blížil nejvíce centrálními tématy své lyriky - tématem bolesti a tématem tajemné viny, chcete-li dědičného hříchu. To jsou prvky Březinova myšlenkového systému, jež nás opravňují konstatovat, že **Březinův symbolismus je mystický, tajemný** a že upřímně vyvěrá z básnickovy bolestné samoty.

literární dílo

sbírký - **Tajemné dálky** (1895), **Svítání na západě** (1896) - Březina je přesvědčen, že tvůrci duchovních hodnot jsou vyvolení jedinci - mezi milióny vyžděděných lidí žijí stavitelé chrámu - básníci, umělci, myslitelé a duchovní vůdcové lidstva, kteří budují dokonalejší chrám příštího světa, **Větry od pólů** (1897), **Stavitelé chrámu** (1899) a **Ruce** (1901)
kniha esejí - **Hudba pramenů**

Antonín SOVA (1864 - 1928)

Kdybychom si měli dnes mezi básníky moderny vybrat autora, jenž je čtenářsky nejpřístupnější a nejsrozumitelnější, asi bychom se shodli na tomto jihočeském lyrikovi. Jeho líčení zádumčivé krajiny rodného kraje je natolik moderní, plastické a evokující přírodu samu, že nás ani v nejmenším nenapadne, že Sova, ač vystudovaný právník, zakotvil jako úředník knihovny v Praze a že těžká míšň choroba mu ztěžovala kontakt se světem. Možná právě proto mu byla příroda žádaným protipólem jeho samotářství a plachosti.

Jaká je tedy Sovova poezie?

Ať již psal Sova jakékoli básně, jisté je, že z celého jeho odkazu „přežije“ zejména přírodní a milostná lyrika.

- V každém ohledu je **impresionistická**, velice senzitivní a upřímná.
- Mnohé verše jsou intimní, mají meditativní ráz.
- Symboly ve verších jsou neustále úzce spjaty s konkrétní realitou, jsou snadno dešifrovatelné.
- K zobrazení krajiny jsou využívány počítky zrakové, sluchové i hmatové (někdy se setkáváme s pojmem „*básnění lačných smyslů*“). To mu umožňuje zachytit jemné nuance barev, zvuků, vůní i doteků.
- Sova je **básníkem podzimu**, v jeho verších se setkáváme s bohatě odstíněnou melancholií a tesnotou (porovnejme například se sugestivním líčením přírody Karla Hynka Máchy).
- Sova umí prolínat milostné motivy s obrazy přírody.

literární dílo (výběr)

básnické sbírký - **Květy intimních nálad** (1891), **Z mého kraje** (1892), **Soucítí i vzdor** (1894), **Vybouřené smutky** (1897), **Ještě jednou se vrátíme** (1900), **Básnickovo jaro** (1921), **Drsná láska** (1927)
román - **Ivův román**, novela **Pankrác Budecius, kantor**

Slunce, ó slunce, mohlo by někdy zapomení?

Na stránkách žlutých jeřáby rudé se ještě smějí,
olova tíže však z nehybných mraků na zem padá.
Chladná a prázdňná, nemá dolina neradostná,
churavá chmouří se víc a nezvratně mře a zvadá.

Žlutě skvrnaté háje vyčnívají v mlhu,
jako by zřídlymi barvami chválu lásek svých pělý,
strávené v radostech síly vybouřené vášně,
jako by v mlčícím tichu ozvali se chtělý.

Ze srdce prolomit touží se ono mlčící ticho
zavřené, děsící, které zdá se, že vesmír hlídá.
Něco jak vroucnosti ptáče naivně zapípló v duši,
ale umlká záhy, nikde nic neodpovídá.

V potoku mrtvé tůně bílými oblázky studí,
syrová, nevzhledná tráva na bažinách bují.
Zpožděné, divoké kachny s nataženými krky
nad osamělým krajem údery vesel plují.
(první sloky básně)

Vilém MRŠTÍK (1863 - 1912)

Není zcela jisté, jak se literární historie zachová v budoucnu k tomuto spisovateli, ale již dnes si Mrštík vydobyl nesmazatelný post nejen svým spoluautorstvím na dramatu **Maryša** (1894, spolu s bratrem Aloisem), ale především svým idylickým a impresionismem prochnutým románem **Pohádka máje** (1897).

Hlavní hrdina románu Ríša, pražský student, jenž ochutnal mladý život ve všech jeho podobách, poznává na návštěvě na venkově u Brna krásnou Helenku, jež vyrůstala v myslivně. V kontrastu k jemné, naivní a velice citlivé povaze dívky je jistá svěťácká lehkomyšlnost Ríši - čtenář sleduje jejich vzájemný vztah, milostné vzplanutí, ale současně i proměny jarní přírody v různých momentech dne i noci. Lidé v této „pohádce“ nabývají štěstí tou měrou, jakou se dokáží chovat v souladu s přírodou v sobě i kolem sebe. Příroda zde není pouhým koloritem, ale je mravním spolutvůrcem.

Mrštíkovou zásluhou se do české prózy nedostal jen impresionismus v *Pohádce máje*, ale také naturalismus, jehož atelem i teoretickým obhájcem tento prozaik a dramatik byl. Mrštík pobízel české umění, aby sloučilo podněty házející z ruského realismu a francouzského naturalismu a aby realistická (respektive naturalistická) literatura razovala soudobého člověka ve všech vztazích k okolním poměrům. A právě onou schopností tlumočit prchavý žitek, sympatiemi k odbojnému jedinci či porozuměním pro symboličnost obrazu se Mrštík zařadil do stejného ovatelského rodokmenu jako další autoři moderny.

literární dílo - romány *Santa Lucia* a *Zumři* (nedokončeno), románová kronika *Rok na vsi*

Karel Šlejhar (1864 - 1914) - dnes možná již zapomenutý autor, ale přitom v jeho díle se naturalismus projevil v plné své krutosti, hlednosti a živočišnosti. Svět Šlejharových próz je světem surovosti, bezútěšného pesimismu a destruktivního působení moderní izace.

literární dílo - romány *Vražední*, *Kuře melancholik* (1889). Tato emocionální paralela mezi trpícím dítětem a dohasínajícím kuřetem je kým spisovatelovým motivem. Zvíře je postaveno na úroveň člověka a to, co je sjednocuje, je jejich živočišnost, a tedy také elnost. Hrůza ze smrti a snaha jí uniknout vede až k bezohlednosti, k boji o život, v němž zlo poráží trpnou dobrotu.

ávěr kapitoly o české moderně si jenom zopakujeme, které zobrazovací metody dominovaly v dílech jednotlivých autorů:

ismus - zejména J.S. Machar, částečně V. Mrštík **naturalismus** - V. Mrštík

resionismus - především A. Sova, částečně V. Mrštík **symbolismus** - jednoznačně O. Březina, částečně A. Sova

ámka - naturalismus v české literatuře našel svého nejosobitějšího tvůrce v **Karlu Matěji ČAPKU-CHODOVI** (1860 - 1927). Jeho ární činnost však již spadá především do prvních tří desetiletí 20. století.

2. Generace buřičů

Pojem buřiči (nebo také anarchističtí buřiči) užíval v literární teorii zejména vědec František Buriánek, a to pro generaci dých spisovatelů, kteří vytvořili zajímavou mozaiku spisovatelů na samém počátku 20. století.

arakteristické rysy buřičů

ato generace bezprostředně navazuje na generaci 90. let 19. století (tedy *Českou modernu*).

z hlediska uměleckého lze konstatovat, že v literatuře buřičů lze rozeznat znaky Macharova kritického a satirického ismu, Sovova impresionismu, Hlaváčkovy dekadence či Březinovy metaforiky. V každém případě se ale jazyk zbavil šné mnohoznačnosti a mnohdy složitě symbolismu 19. století, **stal se přirozenější, hovorovější, jasnější**.

jednoucím faktorem byl převážně stejný věk, většinou **společný bohémský život** (bouřlivá setkání v Neumannově na Olšanech), inklinace k anarchismu, satanismu. Téměř všichni se stali **členy anarchistické skupiny** soustředěné m časopisu S. K. Neumanna *Nový kult*.

řestože u mnohých autorů je zřejmý odpor vůči společnosti, je na druhou stranu **překonán pocit výlučné dekadence** a lismu. Z hlediska životního pocitu můžeme hovořit o příklonu k životu, k vitalitě... Proto se někdy můžeme setkat jmem „*básníci života a vzdoru*“.

Petr BEZRUČ (1867 - 1958) - vlastním jménem Vladimír Vašek

věčná škoda, že Petr Bezruč byl kdysi ve školách zredukován na Maryčku Magdónovu (mimochodem nádhernou du) a že z něho byl vytvořen mýtus jakéhosi revolucionáře Ostravska. To vše jsou předpoklady pro to, aby student již ly po jeho básních nesáhl. A přitom stačilo tak málo...

redý zjev

ví, že jsem škaredý!
h mrtvoly ode mne táhne,
ukou, na nohou puká mi maso,
š hutě v Bašce? Tak oko mi plaje,
ivý chalát mi z ramenou vlaje,
avici hornické kladivo nesu,
u mi urazil uhelný balvan,
mi vyžehl vyšlehlý plamen -
ádech sedí mi sto vrahů z Modré
divoké krysy mne do šíje hryžou),
yčích sedí mi sto židů z Polské -
šjte se, bože můj, smějte! Tak vypadám já,
etr Bezruč, od Těšína Bezruč,
obeného národa bard.

(sloka)

Bezruč, syn profesora Antonína Vaška, který tolik trpěl při rukopisných bojích, nedokončil studium práv a stal se poštovním úředníkem. Až do své smrti zůstal spjat s Moravou a až navěky zůstane svázán se sbírkou krásných balad, v nichž dal průchod svému rozhořčení a své touze pro spravedlnosti.

Proč je Bezruč tak výjimečnou osobností?

1. Ve svém díle je především **realistou** (sám se hlásí k Macharovi), i když ve svých básních syntetizuje další zobrazovací přístupy konce 19. století (například symbolismus, dekadentní nálady).

2. Už jenom tím, že Bezručova poezie je **svázána se slezským regionem**, kde se mísil živel český, německý, polský i židovský, nabývají verše dalšího zajímavého rozměru.

3. Zvláštní chápání poezie - Bezruč nepíše poezii jako konkrétní autor, ale jako **mluvčí svého lidu, jako „bard“ Slezska**. Stylizoval se tedy do podoby, v níž vyjadřoval pocity všeho lidu v regionu. Bezruč byl básníkem hluboce

lidským, spravedlivým, se sociálním cítěním, který silně vnímal veškeré křivdy na lidech (ať již ekonomického či národnostního charakteru). Musíme si uvědomit, že Slezsko bylo skutečně oblastí, kde byl prostý člověk zbídačován, cizojazyčné panstvo utlačovalo své zaměstnance a že region byl hluboce zaostalý jak po stránce sociální, tak kulturní (hrozila nejen všeobecná lidská i mravní degradace, ale i ztráta identity).

4. S Bezručem je svázán rovněž pojem **vizionářství** - týká se autorovy schopnosti vidět budoucnost, odhadovat příští dny.

5. Vzácně se pojí ideová složka se složkou uměleckou (například oproti Sv. Čechovi).

literární dílo

sbíрка balad **Slezské písně** - pestrý soubor balad, z nichž některé jsou již všeobecně známé (*Maryčka Magdónova, Kantor Halfar, Ošklivý zjev, Labutinka, Markýz Géro*). Bezruč je v nich mnohdy drsný, užívá nářečních prvků i vulgarismů, ale dokáže být i něžný. Jinak pro ně platí vše, co bylo napsáno výše.

báseň **Stužkonoska modrá** (1930) - v této samostatné básni se jméno mýry stalo symbolem něčeho, po čem básník celý život toužil, ale našel až na sklonku života (jenom mimochodem - tato mýra vůbec není vzácná, je běžným hmyzem).

Detektivní historie vzniku Slezských písní

Roku 1899 se v Herbenově *Času* objevují první balady signované Petrem Bezručem. Některé propadly cenzuře, ale nakonec se v tomto periodiku představila většina básní pozdějších Slezských písní. Ani sám Herben však autora neznal. Verše vyvolaly široký ohlas ve veřejnosti a teprve Mrštíkovou indiskrecí došlo k prozrazení pseudonymu. Bezruč se na čas odmlčel, přerušil korespondenci s Herbenem, ale nakonec do redakce poslal další básně, a to pod jinými pseudonymy. (například Smil z Rolničky). Bezruč se dlouho vzpíral vydat básně ve sbírce, ale nakonec podlehl naléhání a roku 1903 vyšla první varianta sbírky. Definitivního počtu 88 básní dosáhlo až vydání z roku 1951. Zajímavostí jistě je, že roku 1915 byl Bezruč zatčen, protože mu bylo připisováno autorství dvou pruských a protirakouských básní ve francouzském časopise. Teprve znalecký posudek J. Karáska dokázal vyvrátit toto podezření - za velezrádné básně mohl být v době války autor klidně popraven.

František GELLNER (1881 - 1914)

Jako by poslední sloka básně *Už se mi k smrti protiví* předznamenala Gellnerův osud - po vypuknutí 1. světové války narukoval a už v září 1914 byl oficiálně prohlášen za nezvěstného. Tak skončil básník, jenž do veršů ukrýl tolik cynismu i lásky, tolik provokace i pokory.

„Neměl jsem mnoho času na přemýšlení. Pil jsem, válel jsem se po šķarpách a nemocnicích a byl jsem znechucen životem. Ovšem to nebylo to nejhorší, co jsem mohl dělat. Bylo by bývalo ještě horším, kdybych byl šel vyšľapanou cestou a stal se náhončím uhľobaronů nebo dobrotivým představeným někde na šachtě...“

Tato ukázka z Gellnerova dopisu z Paříže prozrazuje o jeho autorovi více než jakékoliv doplňující komentáře. Přesně takto žil potomek židovského obchodníka nejen během vysokoškolských studií ve Vídni či Příbrami, ale také během svých

Drobky pod stůl hází nám osud

Jsem smutný mládenec, rouhavý cynik,
v rozpuku mládí zhořkl mi svět,
v ovzduší krčem a v zápachu klinik
vypučel písně mé jedový květ.

Děkuju bohu a děkuju čertu,
za plaché chvíle prchavý dar.
Života číši jsem naklonil ke rtu,
píju z ní smutek a bolest a zmar.
(poslední dvě sloky básně)

pobytů v Mnichově, Drážďanech a Paříži. Můžeme si o takovém přístupu k životu myslet co chceme, ale sotva Gellner získal místo redaktora v brněnských Lidových novinách, zanechal nadobro bohémského života a všechny síly soustředil k literární tvorbě. Psal veršované satiry, fejetony, povídky, ale také kreslil (Gellner byl vynikajícím kreslířem, své práce publikoval dokonce i v Paříži).

Co vše můžeme vyčíst z Gellnerových veršů

1. Je na první pohled zřejmé, že Gellner chtěl

svými verši vědomě šokovat soudobé poklidné měšťáctvo.

2. Z veršů máme pocit zbytečného člověka, zjevné marnotratnosti.

3. Vulgarismy a často pouliční popěvek jsou samozřejmé.

4. Gellnerova poezie vychází z bezprostředních osobních zážitků, jedná se o syrový záznam

5. Možná, že tak plakátově předváděná zhýralost má hlubší příčiny, možná je to jen zástěra, za níž se skrývá vztek, velice senzitivní duše, obava, vlastní tápání. My dnes víme, že sám Gellner si nedělal žádné iluze o bohémském životním postoji, věděl o jeho bezvýchodnosti. V tomto směru byl skeptikem.

literární dílo

sbířky **Po nás ať přijde potopa** (1901), **Radosti života** (1903), **Nové verše** (vydáno posmrtně)

Už se mi k smrti protiví

Už se mi k smrti protiví
ve svých citech se nimrat.
Už se mi k smrti protiví
bolestí svou se šimrat.

Nejlépe bylo by přetrhnout
všechna pouta a svazky,
minulost svoji zavrhnout,
zřít se poslední lásky,

cynickým smíchem zabušit
v marnou ješitnost svoji,
stesk svého srdce přehlušit
bouřemi, bídou a boji.

Nejlépe bylo by vzdálit se
a nikdy se nenavrátit,
svým bližním a nejbližším ztratit se
a sám sobě se ztratit.
(ukázka z básně)

Fráňa ŠRÁMEK (1877 - 1952)

Kdybychom měli charakterizovat filozofii Šrámkova díla a přístup ke světu autora samotného, nejvýstižnější by byl název sbírky **Života bído, přec tě mám rád**. Tahle apostrofa nejen že prozrazuje životní pocit celé generace buřičů, ale ve své druhé části hovoří i o Šrámkově postoji.

Dvě města budou navždy nostalgicky spojena se Šrámkovým životem - rodná Sobotka v Českém ráji, kde později střídavě žil, a jihočeský Písek, v němž prožil léta studentská. Ačkoliv Šrámek zprvu jako správný buřič podléhal vlivu anarchismu (dokonce se kvůli své básni *Píšou mi psaní* a kvůli účasti na studentských demonstracích ocitl roku 1915 ve vězení), po první světové válce se nepřidružil k žádné literární skupině a žil samotářsky v již zmíněné Sobotce a v Praze.

Charakteristika Šrámkova díla

- Předně si budeme pamatovat, že Šrámek psal nejen poezii, ale i prózu a dramata.
- V celém svém díle byl **důsledným impresionistou**, dokonce i v jednoaktovkách byl příběh vedlejší a hlavním smyslem bylo zachytit jen prchavost okamžiku.
- Se Šrámkem je zcela zřetelně spojen **antimilitarismus** - zejména v prvních sbírkách.
- Kdo bude číst Šrámkovu pozorně, jistě nezapochybuje o **vitalismu**, o okouzlení přírodou a životem vůbec.
- Ve svém díle zobrazuje Šrámek zejména **mladou generaci**, její zranění, konflikty s rodiči i s nejbližším okolím, všímá si psychologických pochodů, představuje její tužby a nálady. Z textů cítíme, na čí straně autor je, a tak není divu, že po první světové válce měl Šrámek vliv na nejmladší generaci. Asi nejšťastnější byl autor v románech „roztouženého studentského mládí“. Neustálé střetávání generačních názorů můžeme vnímat i jako symbol rozporu starého a nového světa.
- Nesmazatelné místo bude mít Šrámek v oblasti **milostné a přírodní lyriky**, ve schopnosti evokovat pocity lásky, senzitivní okamžiky milostných prožitků.

literární dílo

sbírky - **Života bído, přec tě mám rád** (1905), **Modrý a rudý** (1906) - zde ještě antimilitarismus a protispolečenská vzpoura.

Splav (1916) - již impresionistická lyrika, senzitivní, plná představ zrakových, harmonická, je to poezie těch nejobyčejnějších a nejpřirozenějších projevů života.

romány - **Stříbrný vítr** (1910), **Tělo** (1919), **Past** (1931)

dramata - nejslavnější **Měsíc nad řekou** (1922) - setkání bývalých spolužáků ze studií, zamyšlení nad ztracenými iluzemi z mládí, střet starého a nového světa, komedie **Léto** (1915)

Stříbrný vítr - je jedním z nejvýznamnějších českých románů o mládí a dospívání. Román má autobiografické prvky a svým líčením citové atmosféry, pocitů a nadějí, okamžiků, neurčitostí i snovostí a svými postavami bez pevných rysů se jednoznačně hlásí k impresionismu. Hlavní hrdinou je student Jeník Ratkin, jenž se vzpírá tyranství svého otce, stejně tak nerozumí světu dospělých ve městě či svým zkostnatělým profesorům na gymnáziu. Po různých přátelstvích a peripetiích, kdy zakouší volného života i zábavy, získává první milostné zkušenosti, zamiluje se do Aničky Karasové, aby byl i tady nakonec zklamán. Citlivý a vznětlivý Jeník nakonec i přes veškeré konflikty mládí poznává smysl života, je připraven s ním čestně zápasit, a tím dokázat svůj přerod v muže.

„Po špičkách má se chodit okolo mládí a ne řinčet řetězy. Mládí klesá a trpí. Spikl se proti mládí; zdraví se mrzáci, ranění se neobvazují a zbloudilým se neukazuje cesta. - Mládí má zápasit, má i krvácet z ran, musí i leccos ztratit, jen když slyší z daleka svůj stříbrný vítr.“

Splav

Trápím se, trápím, myslím si,
kde bych tě nejraděj potkal.

Ulice střídám, parky a nábřeží,
bojím se krásných lží.
Bojím se lesa. V poledním lese
kdo miluje, srdce své neunes.
Na můj práh kdyby jsi vstoupila,
snad bys mne tím zabila.
Chtěl bych tě potkat v lukách.

V lukách je vlání
na všechny strany, pokorné odevzdávání.
V lukách je nejprostší života stůl,
rozlomíš chleba, podáš ženě půl,
chléb voní zemí, bezpečný úsměv svítí,
až k pláči je prostý věneček z lučního kvítí,
a oblaka jdou, přeběhlo světlo, přeběhl stín,
muž má touhu rozsevače,
žena má úrodný klín...

Chtěl bych tě potkat v lukách. Šel bych ti vstříc.
A až bys mi odešla, ach, zvečera již,
bys na mne nemyslila víc,
jen na prosebný a děkovný můj hlas,
jako bych jen splavem byl,
který v lukách krásně zpívat slyšel...

Karel TOMAN (1877 - 1946)

Ze všech buřičů toho Toman nacestoval nejvíce - Vídeň, Berlín, Holandsko, Anglie, Paříž (všude navštěvoval anarchistické skupiny), ale nakonec skončil jako redaktor *Národních listů*. Poezie tohoto nepokojného tuláka má ze všech buřičů **nejosobnější ráz**. Toman nepíše verše z vědomí jakéhosi vyššího poslání, ale ze subjektivního nutkání, jež je vyprovokováno vnitřním prožitkem.

literární dílo

sbírky - **Pohádky krve** (1898) - jednoduché verše dekadentního ladění, **Sluneční hodiny** (1913) - již se zklidňuje výraz i prožitek.

Měsíce (1918), **Stoletý kalendář** (1926) - opět tu do popředí vystupují motivy domova a tuláctví, stejně tak představy života a času, jenž se sice vrací ve velkých kruzích, ale přece jen spěje kupředu.

Viktor DYK (1877 - 1931)

Jestliže jsme našli v Gellnerových básních místa, která jako by předurčovala osud autora, platí to v Dykově případě dvojnásob. Závěr jeho básně **Soumrak u moře** s předtuchou blízkého konce života dostává ještě mystičtější rozměr ve spojitosti s básní **Země mluví**, kde země prorokuje každému, kdo ji opustí, smrt. Viktor Dyk zahynul při koupání v Jaderském moři...

Dyk, absolvent práv, byl během první světové války pro svou politickou a literární činnost vězněn, po vzniku Československa byl redaktorem *Národních listů* a později dokonce senátorem. Svými vyhraněnými pravicovými postoji byl vzdálen od idejí T.G. Masaryka.

Základní rysy Dykovy poetiky

- Pro Dyka je v celém díle příznačný **pocit deziluze**, pramenící z romantického rozporu snu a skutečnosti.
- Tato skepse je mnohdy spojena s **útočnou ironií**.
- Výrazové prostředky jsou většinou totožné s dobovým symbolismem (často jsou přitom využívány staré literární předlohy).
- Nejen politikou, ale i samotným dílem se line Dykova **nadosobní idea národa**, která se mu stává absolutní hodnotou a současně východiskem z rozčarování. Tato idea je dovedena až k mystice národního společenství spjatého s tradicí a mravním posláním.
- F.X. Šalda o Dykovi prohlásil, že je „...Žlučovitý glosátor a nenávidný pamfletář“.

Země mluví

Nezahynu, věčna jsem,
ale žít budu s trapným úžasem:
kterak jsi zapomněl dědičný na díl?
Kterak jsi váhal a kterak jsi zradil?
Jak možno kletý čin provést vědomky?
Sebe jsi zradit moh. Ale své potomky?
Dokavád dýchal jsi, proč ses vzdal?
Čeho ses bál?
Co je to smrt?
Smrt znamená jít ke mně.
Tvá matka země
otvírá náruč: možno, bys jí zhrd?
Pojď, poznáš, jak je země náruč měkká
pro toho, který splnil, co čeká.
Prosím tě, matka tvá: Braň si mne, synu!
Jdi, třeba k smrti těžko jdeš.
Opustíš-li mne, nezahynu.
Opustíš-li mne, zahyneš!
(závěr básně)

literární dílo

sbírky - **Buřiči** (1903), **Satiry a sarkasmy** (1905), **Pohádky z naší vesnice** (1910) - převážně politická lyrika.

básnická skladba - **Milá sedmi loupežníků** (1906, romantický příběh o sedmi vyvržencích a jejich milence vraždící ze žárlivosti).

válečná básnická tetralogie - **Lehké a těžké kroky**, **Anebo**, **Okno** a **Poslední rok** (1915 - 1922) - vlastenecky vyhocená poezie naplněná bojovým zanícením za znovunabytí národní svobody - ve sbírce **Okno** je nejznámější Dykova báseň **Země mluví**, která se řadí po bok nejkrásnějším a nejsuggestivnějším dílům vlastenecké lyriky.

sbírka **Devátá vlna** (1930)

novela **Krysař** (1915) - Dyk využívá staroněmecké pověsti a ve shodě s romantismem ji obměňuje motivem milostné deziluze. Novela vypráví o krysaři, který přichází do města Hammeln, aby zbavil město krys. Ačkoliv krysař svůj úkol splní, nedostane od radních řádně zaplacení. Navíc přichází osobní citové zklamání a rozhořčení nad zkaženou a pokryteckou morálkou měšťanů. To vše vede ve svém důsledku ke krysařovu odvetnému činu - svou vábivou hrou na píšťalu odvádí občany Hammelnu do propasti. Trestu ujde pouze rozumově zpozdělý rybář Jörgen a nemluvně.

drama - **Zmoudření dona Quijota** (1938) - nejvýraznější dílo českého divadelního symbolismu, v němž se hrdina sice smiřuje se ztrátou iluzí, ale tím ztrácí i smysl života - toto „zmoudření“ pro něho paradoxně představuje smrt.

Soumrak u moře

Devátá vlna smete,
s čím osm hrálo si,
devátá vlna nese,
však živé nenosí,

devátá vlna zavře
mdlá ústa na věky.
A upíráš své oči
na moře bezděky.
(poslední 2 sloky)

Stanislav Kostka NEUMANN (1875 - 1947)

Tento autor bude mít asi navždy smůlu - celé generace si jeho jméno budou pamatovat spíše ve spojitosti s kulturně politickou činností pod křídly komunistické strany a jako autora veršů ohnivě obhajující revoluční ideály. A pokud se bude obdobným způsobem tento autor ve školách předvádět i nadále, těžko studenty někdo přesvědčí, že S. K. Neumann byl básníkem skutečně dobrým.

Pravděpodobně způsob výchovy předurčil povahu umělce. Otec mu zemřel, když bylo chlapci pět let. Další výchova již probíhala pod taktovkou nedůrazné matky a ani tety, jimž olšanská vila v Praze patřila, příliš chlapce neszazovaly.

Vzpourného mladíka už tenkrát lákal více politický život než školní moudrosti, a tak není divu, že roku 1897 založil první vlastní časopis *Nový kult*, který se stal nejvýznamnější teoretickou, politickou a kulturní revue českého anarchismu.

Neumann a Omladina - Když byl Neumann roku 1894 odsouzen v procesu s Omladinou k 14 měsícům vězení za velezradu a aktivity směřující k rozbití monarchie, sám si zvolil na Borech v Plzni samovazbu. Zde se zrodila jeho první sbírka s ironickým titulem *Nemesis bonorum custos* (Spravedlnost, ochránkyně dobrých). V cele se také básník seznámil s dekadentní Moderní revue, která ho svou inklinací k individualismu a zejména svým básnickým jazykem symbolistů zaujala. Neumann po odpykání trestu zdědil po tetičkách olšanskou vilu, a tak se zde scházeli nejen k diskusím, ale i k bouřlivým oslavám všichni spisovatelé, jež pojily myšlenky anarchismu (Gellner, Toman, Šrámek, Majerová aj.).

Roku 1905 se Neumann přestěhoval na Moravu, a to nejprve do Brna, aby odsud byl jako nebezpečný buřič vykázán. Zakotvil v blízkých Bílovicích nad Svitavou a až do první světové války zde prožíval požehnaná tvůrčí léta. Krásná příroda vyléčila Neumanna z anarchismu a díky opojení přírodou a z vědomí její moudrosti vznikla jedna z nejkrásnějších sbírek české přírodní lyriky *Kniha lesů, vod a strání* (1914).

Neumannovo literární dílo na přelomu století

sbírky - *Jsem apoštol nového žití* (1896), *Apostrofy hrdé a vášnivé* (1896), *Satanova sláva mezi námi* (1897) a *Sen o zástupu zoufajících* (1903). V těchto sbírkách vycházejí verše ze symbolismu, je v nich hodně dekadentních nálad, ale také projevy satanismu, kultu zla a revolty.

3. Česká dekadence

Celkový obraz poezie na konci 19. století by nebyl úplný, kdybychom si nepředstavili básníky kolem časopisu *Moderní revue*, tedy periodika dekadentně orientovaných spisovatelů (tito autoři nepodepsali manifest *České moderny*).

Arnošt PROCHÁZKA (1869 - 1925)

Literární kritik, představitel krajního individualismu v umění, jenž se ostře stavěl proti společenské služebnosti české literatury a obhajoval především umění samoučelné, aristokratické. Žil samotářským, staromládeneckým životem v malém pražském bytě, jenž byl doslova napěchován knihami a obrazy. Jeho nepopíratelný význam spočívá v tom, že spolu s Jiřím Karáskem založil časopisecký orgán českých dekadentů *Moderní revue* (1894), jenž řídil přes 30 let až do své smrti.

Moderní revue (1894 - 1925) - za Procházka redigování se plně postavila do služeb symbolistické tvorby. Svým odporem k uměleckým konvencím a svým protiměšťáckým postojem k sobě připoutávala v začátcích mnoho básníků přelomu století. Procházka i Karásek byli ve svých hodnoceních velice subjektivní, mnohdy dogmatičtí. Jinak také řečeno, oba v *Moderní revue* nadšeně vítali texty dekadentní, symbolistické či novoromantické, ale díla, která neodpovídala jejich vkusu, byla striktně odmítnuta. V každém ohledu byla ale *Moderní revue* umělecky kvalitním a přínosným periodikem a není jistě náhoda, že na sklonku 20. století byl v souvislosti s *Moderní revue* zaregistrován opětovný zájem.

Prostibolo duše (1895) - jediná Procházka kniha poezie, kuriózní sbírka zhnusené erotiky.

Jiří KARÁSEK ze Lvovic (1871 - 1951)

Kritik a spisovatel, typický představitel české dekadence. Autor sbírek *Sodoma* (1895), *Sexus necans* (1897) nebo románu *Gotická duše* (1900). Pro Karásku jsou příznačné motivy odporu k životu, kultu smrti, chorobných vášní či sexuálního znechucení.

Karel HLAVÁČEK (1874 - 1898)

Dekadentní autor, ale současně vynikající výtvarný umělec, jenž předčasně zesnul na tuberkulózu. Hlaváček je znám především jako autor náladových, melancholicky teskných a zádumčivých veršů, jež se vyznačují dokonalou zvukovou kvalitou.

literární a výtvarné dílo

Od roku 1895 začal spolupracovat s *Moderní revue*, kde nejen publikoval svou dekadentní a symbolistickou lyriku, ale současně zde vycházela celá řada jeho kreseb, portrétů, exlibris a ornamentací. Svými ilustracemi doprovodil Hlaváček rovněž knihy O. Březiny, A. Sovy či J. Karásky.

Pozdě k ránu (1896) - sbírka plná chorobných nálad a smutku „konce století“. Autor zde vytvořil poezii výjimečných, nevšedních pocitů a představ, jemných nálad, nočních neurčitých a pohádkových krajin bez pevných kontur, nezřetelných a zamlžených náladových přírodních scénérií. Hlaváčkův básnický svět je opravdu nedefinovaný, neurčitý, obrysy i předměty se v něm rozplývají, barvy přecházejí v odstíny. Virtuózní dokonalost veršů, jejich zvuková stránka a výrazné rýmy vytvářejí nebyvalou hudebnost Hlaváčkovy poezie.

Svou violu jsem naladil co možno nejhlouběji

Svou violu jsem naladil co možno nejhlouběji
a tichý doprovod k ní pozdě za večera pěji.

Hráč náruživý zádumčivých, sešeřelých nálad,
chci mít divné kouzlo starých, ironických balad.

A na zděděnou violu svou těm jen, těm jen hraji,
již k ránu v nocích nejistých do dalek naslouchají...

Mé melodie chtějí mít smutek všeho toho,
co rostlo, vykvetlo a zrálo marně, pro nikoho.

.....
Mé tenké prsty po strunách vždy nervózně se chvějí,
když tichý doprovod svůj pozdě za večera pěji...

Svou violu jsem naladil co možno nejhlouběji.
(začátek a konec básně)

Mstivá kantiléna (1898) - dvanáct balad, které zobrazují revoltující povstání nizozemských geusů (žebráků), zchudlých potomků středověkých holandských rytířů, proti španělské nadvládě v 17. století. Tato sbírka je považována za jeden z vrcholů českého symbolismu.

Žalmy - nedokončená sbírka, vydaná až roku 1934.

Je nutno zdůraznit, že Hlaváčková poezie jednoznačně ovlivnila vývoj českého verše. Zvláště se to týká výrazné hudebnosti, která byla dosažena zdůrazněním zvukové i významové funkce rýmu, využitím zvukovosti hlásek a opakováním slov. Proto se také stala legendární báseň *Svou violu jsem naladil co možno nejhloběji*, jejíž název současně nejvýstižněji charakterizuje náladu Hlaváčkovy poezie.

DALŠÍ DEKADENTNÍ SPISOVATELÉ

Irma GEISLOVÁ (1855 - 1914) - sbírka **Imortely**
Emanuel LEŠEHRAD (také z Lešehradu) (1877 - 1955)

Otakar AUŘEDNÍČEK (1868 - 1945) - sbírka **Zpívající labutě**
Jaromír BORECKÝ (1869 - 1951)

4. Katolická moderna

Ještě v roce, kdy byl zveřejněn manifest *České moderny* (1895), se od jeho programu distancovali spisovatelé katolické orientace (pro toto volné sdružení katolických spisovatelů se vžilo pojmenování **Katolická moderna**). Tito mladí autoři, většinou kněží, vydali právě onoho roku 1895 v časopise *Niva* programové prohlášení, v němž sice požadovali respektování tradic, ale současně odmítli suché moralizování a v souladu s tím pak usilovali i o reformní snahy v katolickém písemnictví. Literárním orgánem sdružení se stal časopis *Nový život* (1896 - 1907), díky němuž byli do českého prostředí uvedeni někteří noví zahraniční spisovatelé či myslitelé (například **León Bloy**). Do periodika přispívali i umělci, kteří s *Katolickou modernou* souviseli jen volně (J. Zeyer, O. Březina aj.).

hlavní představitelé

Sigismund BOUŠKA (1867 - 1942)

Xaver DVORÁK (1858 - 1939)

Literární kritika konce 19. a počátku 20. století

Ačkoliv kolem časopisu *Moderní revue* vykrystalizovala výrazná kritická skupina, která skloubila literárně - psychologický přístup k uměleckému dílu (šlo tedy nejen o analýzu a interpretaci díla, ale hodnotily se rovněž dojmy dílem vyvolané), jednoznačně nejdominantnější postavou české kritiky byl F. X. Šalda, jehož studie jsou dodnes mnohdy nedostižným vzorem pro literární kritiku.

František Xaver ŠALDA (1867 - 1937)

Literární kritik, básník, prozaik i dramatik, profesor románských literatur na pražské univerzitě, vedoucí osobnost literární generace přelomu 19. a 20. století. Na sklonku 90. let ho postihla těžká míšň choroba, a tak se těžce pohyboval a až do konce svého samotářského života churavěl.

Základní rysy Šaldovy kritiky

- V každém případě byl Šalda kritikem tvrdým a nekompromisním, dokázal být i nespravedlivým a zatrpklým až k nesnášenlivosti. Často se rozcházel se svými přáteli, na druhou stranu ale další získával, zejména z mladé generace.
- Povýšil literární kritiku z pouhého konstatování na uměleckou tvorbu. V tomto směru jsou i dnes mistrovské především Šaldovy eseje.
- V kritice i v umění byl pro Šaldu nejvyšší hodnotou způsob, jakým umělec zobrazuje a promítá svůj prožitek do uměleckého tvaru. Byla nade vše ceněna tvůrčí individualita, průměrnost je odmítnuta.
- Šalda se jednoznačně stavěl proti parnasismu, eklekticismu (například Vrchlický), odmítal napodobování lidové poezie, nenáviděl povrchnost (Sv. Čech), stejně tak byl nesmiřitelný k popisnosti (A. Jirásek).

Zápisník (1928 - 1937) - zvláštní typ časopisu, který Šalda vydával až do své smrti. Jeho 9 ročníků vyplnil jen svými pracemi - tiskl v něm básně i povídky, především ale eseje, kritiky, úvahy a poznámky k soudobé situaci v literárním světě.

Boje o zítřek (1905) - soubor esejistických prací

Duše a dílo (1913) - soubor kritických charakteristik postav světového písemnictví a českých autorů romantického typu.

(obě práce jsou považovány nejen za vrchol slovesného umění, ale také za základní články moderní esejistiky)

Šalda rovněž založil časopis *Tvorba* (1925), dlouhodobě pracoval v redakci Ottova **Slovníku naučného**.

Další představitelé kritiky

Otakar HOSTINSKÝ (1847 - 1910) - estetik, jenž psal studie o realismu (například *O realismu uměleckém*, 1890).

Tomáš Garrique MASARYK (1850 - 1937) - zapojil se hlavně do rukopisných bojů, literatura byla pro něho v první řadě materiálem ke zkoumání společenských jevů.

Další významní světoví autoři 19. století

Jenom pro dokreslení literární mozaiky 19. století si připomeneme některé legendární autory, bez jejichž děl by nebylo literární ovzduší tak barvité. Ačkoliv se tito autoři málokdy vejdou do školsky chápaného uměleckého spektra, zcela jistě tam patří, neboť svým dílem ovlivnili stamilióny čtenářů po celém světě.

Hans Christian ANDERSEN (1805 - 1875)

Dánský spisovatel a pohádkář, jehož pohádkové příběhy byly přeloženy do více než 80 jazyků. Andersenovy pohádky (je jich přes 170) jsou nejen ze světa fantazie, ale i z reálného prostředí. Do jisté míry zaplňují mezeru, která v té době vznikla mezi umělou pohádkou romantiků (E.T.A.Hoffmann) a lidovou pohádkou, tak jak ji zapsali bratři Grimmové. Pohádky vycházejí z živého vyprávění, dramatizují děj, jsou nenásilně didaktické, jejich svět je mnohdy vědomě a rafinovaně naivní. Neustále se v nich prolíná svět přírody a svět lidí, velkou roli v nich hrají všední věci. Neméně důležitým faktorem je stylistická dokonalost.

Pohádky a povídky (1835 - 1872) - tyto pohádky vycházely obvykle k Vánocům. K nejslavnějším pohádkám patří například *Císařovy nové šaty*, *Malá mořská víla*, *Sněhová královna*, *Ošklivé kačátko*, *Pasáček vepřů*, *Princezna na hrášku* aj. Český výbor 26 nejznámějších pohádek s ilustracemi J. Trnky byl oceněn jako vůbec nejkrásnější vydání Andersenových pohádek na světě.

Lewis CARROLL (1832 - 1898) - vlastním jménem Charles Lutwidge Dodgson

Anglický spisovatel a matematik, autor klasických dětských fantazijních příběhů.

Alenka v říši divů (1865) - kniha o světě, kde je vše možné i nemožné. Jádrem příběhu je nejen odkrývání poetičnosti všedních věcí, ale rovněž víra v možnost dorozumění mezi světy, podmíněná tolerancí, imaginací a fantazií.

James Fenimore COOPER (1789 - 1851)

Americký autor, jehož díla jsou symbiózou dobrodružného příběhu s historickou realitou. Zvláště knihy zasazené do období kolonizace indiánského území jsou čteny dodnes a dočkaly se mnoha filmových adaptací. Cooper položil základy dobrodružným románům nejen v USA.

Poslední Mohykán (1826), **Stopař** (1840), **Lovec jelenů** (1841)

Alexandre DUMAS st. (1802 - 1870) -vlastním jménem Davy de la Paillette

Francouzský romanopisec a dramatik, jenž ve spolupráci s historikem Maquetem a skupinou spolupracovníků psal historicko-romantické romány na pokračování, v nichž historická věrohodnost ustoupila napínavosti děje a neobvyklému rozuzlení příběhu. Dumas napsal přes 250 titulů

Tři mušketýři (1844) + následná pokračování, **Královna Margot** (1846), **Hrabě Monte Cristo** (1844), **Černý Tulipán** (1850) aj.

Nathaniel HAWTHORNE (1804 - 1864)

Americký spisovatel, vynikající prozaik, autor alegoricko-symbolických povídek. Jeho díla se často nazývají romanciemi, v nichž se prolíná pohádkový a skutečný svět. Velkou roli hrají v Hawthornových textech mýtus, nadpřirozeno a filozofický podtext. Hawthorne byl silně ovlivněn filozofií tzv. puritanismu, tedy reformačním náboženským směrem usilujícím o mravní přísnost.

Šarlatové písmeno (1850) - nejznámější román tohoto spisovatele.

Henry Wadsworth LONGFELLOW (1807 - 1882)

Americký básník a prozaik, jenž v duchu romantického uctívání národní minulosti vytvořil na základě indiánských legend národní epos **Píseň o Hiawathovi** (1855).

Herman MELVILLE (1819 - 1891)

Americký autor, který získal materiál pro svou slavnou knihu na výpravách s velrybářskou lodí. Ačkoliv Melville zemřel téměř v zapomnění, jeho zprvu nepochopený román o honbě za bílou velrybou se stal nedílnou součástí literárního odkazu.

Bílá velryba (1851) - román, jenž se pohybuje ve dvou rovinách. Ta první je konkrétní dobrodružný příběh o honbě za bílou velrybou (*Moby Dick*), druhá rovina je tvořena symbolickými významy hovořícími o lidské povaze a její věčné náchylnosti ke zlu. *Bílá velryba* je mýtem o věčném hledání, je to podobenství o věčném zápasu člověka s přírodou a Bohem.

Mary SHELLEYOVÁ (1797 - 1851)

Anglická spisovatelka, manželka básníka P.B. Shelleyho.

Frankenstein (1818) - román, jenž bývá označován za první dílo žánru sci-fi. Je to příběh o umělém člověku sestaveném z částí mrtvých těl, a to vědcem Viktorem Frankensteinem.

Robert Louis STEVENSON (1850 - 1894)

Anglický spisovatel, jenž většinu svých děl situuje do exotického prostředí, popřípadě do rodného Skotska.

Ostrov pokladů (1883) - napínavý dobrodružný román, vyznačující se dramatickými dějovými zvraty, smyslem pro gradaci jednotlivých scén a pro věrohodnou evokaci prostředí. Již téměř legendární je až groteskní postava piráta Johna Silvera. Kniha není jen pouhým dobrodružným textem, je rovněž o konfliktu mezi dobrem a zlem.

Podivný případ dr. Jekylla pana Hyda (1886) - novela s romantickým námětem dvojnickví, současně ale kniha a sváru dobra a zla v lidské podstatě. Hlavní postavou je zde dr. Jekyll, kterému se pomocí chemického přípravku podařilo zlou stránku své osobnosti oddělit, avšak jeho dvojník, do něhož se přetěluje, nad ním získává nadvládu.

Mark TWAIN (1835 - 1910) -vlastním jménem Samuel Langhorne Clemens

Americký spisovatel, jehož dílo vyrůstalo z tradice lidového vyprávění, spočívajícím v humorné nadsázce. Twain využíval bohatosti lidového jazyka a částí svého díla se přiřadil k americkým kritickým realistům a zakladatelům moderní prózy. Velkou roli hraje v jeho textech satira.

Dobrodružství Toma Sawyera (1876), **Dobrodružství Huckleberryho Finna** (1884) - v těchto legendárních knihách se autor vrátil k zážitkům z dětství. Americký Jih je zde sice zobrazen očima chlapce, ale se všemi jeho negativními projevy.

Princ a žebřák (1882), **Yankee z Connecticutu na dvoře krále Artuše** (1889) - vynikající satirické fantazie.

Zajímavost - pseudonym M.T. znamená označení hloubky vody na Mississippi, když se z lodi měřila sjízdnost řeky.

Jules VERNE (1828 - 1905)

Francouzský romanopisec, zakladatel moderního vědecko-fantastického románu. Jeho knihy se často zabývají otázkami zneužití vědy a techniky nezodpovědnou civilizací, mají antimilitaristický náboj. Mnohé Vernovy knihy jsou plné technických vynálezů, z nichž byly některé opravdu uskutečněny. Přesto však ale síla Vernových románů není v oblasti technické prozíravosti, ale v mistrovství fabulace a vyprávění.

Pět neděl v balóně (1864), **Děti kapitána Granta** (1867), **Dvacet tisíc mil pod mořem** (1871), **Patnáctiletý kapitán** (1878), **Tajuplný ostrov** aj.

GYMNÁZIUM PELHŘIMOV

Jirsíkova 244

393 01 Pelhřimov